

1. INLEDNING

Ett argument för kunskapsteoretisk naturalism utgår från holism. Jag tänkte här kort presentera och utvärdera en version av detta argument. Den bärande holistiska premissen, det efterföljande steget och slutsatsen finns i Quines berömda essä "Two Dogmas of Empiricism";¹ dock inte strukturerat som ett argument för naturalism, termen nämns inte ens i essän. Som Quine själv säger i sin återblickande essä "Two Dogmas in Retrospect"² så är det först under decenniet mellan "Two Dogmas" och verket *Word and Object*³ som han "blir mer medvetet och explicit naturalistisk".⁴ Likväl har flera kommentatorer tolkat essän som att den innehåller ett sådant argument.⁵

Först bör det klargöras vad naturalism står för. I min terminologi är det en ståndpunkt som utvidgar den empirism och scientism som dess föregångare den logiska positivismen förespråkade till att också gälla filosofin själv och i synnerhet just kunskapsteorin. Naturaliseringen av kunskapsteorin kan alltså ses som ett metafilosofiskt program som kan formuleras med hjälp av den så kallade gradualismdoktrinen. Den innebär ett förnekande av epistemiska artskillnader mellan olika kunskapsanspråk, framför allt just mellan filosofiska och vetenskapliga sådana. Vad traditionen såg som principiella artskillnader visar sig enligt naturalismen på sin höjd vara gradskillnader i till exempel abstraktionsnivå. Det är så jag tolkar den naturalistiska parollen att det inte finns någon "första filosofi".

Jag kommer här att främst trycka på den empiristiska komponenten i detta program snarare än den scientistiska, dels därför att jag tvivlar på

¹ Quine 1951.

² Quine 1991. Alla översättningar är mina egna, men i fallet med "Two Dogmas" har översättningen i (Marc-Wogau 1964) konsulterats.

³ Quine 1960.

⁴ Quine 1991, s. 272.

⁵ Två exempel är Gibson 1988 och Kitcher 1992.

att den scientistiska ståndpunkten kan ges en både sann och icke-trivial utformning, dels därför att det räcker med empirism som metafilosofisk ståndpunkt för att gå emot den traditionella synen som vi skall se. Jag kommer förresten här att referera till den kunskapsteoretiska traditionen som om den skulle vara enhetlig, något som naturalister och andra kritiker av den ofta antar. Det är förstås ett högst problematiskt antagande som jag dock inte kommer att göra någon kritisk poäng av här.⁶

2. ARGUMENTET

Jag kommer nu till argumentets första premiss. Den utgörs av den syn som traditionen hade på kunskapsteorin och det är den premiss som inte tas upp till diskussion i essän eftersom Quine där inte har kunskapsteori som exempel på filosofisk disciplin utan i stället logik och ontologi, men det torde vara oproblemiskt för honom att redan då också ta kunskapsteorin som ytterligare ett exempel. Denna premiss lyder:

(i) Som en första filosofi är kunskapsteorin *a priori*.

Notera här att det kunskapsteorin karakteriseras som just är *a priori* snarare än som analytisk vilket man kanske kunde vänta sig givet att det ju är distinktionen mellan analytiska och syntetiska satser som är ett explicit mål för kritiken i ”Two Dogmas”. Skälet till detta val är för det första att *a priori* är den egenskap som traditionalisterna själva tryckte på. Dessutom får premissen på detta sätt en större räckvidd eftersom den täcker in både syntetiska och analytiska satser *a priori*. För det tredje tycks det också vara den term som Quines kritik snarare tycks träffa i de båda sista avsnitten i essän där den andra dogmen – reduktionismen – kritiseras och där holismen introduceras som motförslag. Flera kommentatorer har i dessa avsnitt noterat en övergång till en karakterisering av analytisk/syntetisk-distinktionen i epistemiska termer.⁷

Vad betyder det då att en disciplin eller kunskap är *a priori*? Enligt Boghossians definition från essän ”Analyticity” är en grund (eng. ”warrant”) för en trosuppfattning *a priori* om den är berättigad, till en nivå tillräcklig för kunskap, utan hänvisning till empirisk evidens och om berättigandet inte kan kullkastas av någon framtida empirisk evidens.

⁶ För en mer utförlig diskussion av dessa terminologiska frågeställningar hänvisar jag till kap. 1 i min avhandling (Janvid 2001).

⁷ Exempelvis Boghossian 1996, Gibson 1988, Horwich 2000, Kitcher 1992 och Putnam 1983. Egentligen är det mer adekvat att säga att holismen lanseras som motförslag till *båda* dogmerna, eftersom Quine hävdar att de i grund och botten är identiska (Quine 1951, s. 41).

(Strängt taget är detta hans definition av a priori kunskap i en stark mening.⁸) Denna formulering fångar åtminstone tillräckligt väl den traditionella betydelsen och det var på detta sätt som till exempel kunskapsteorins epistemiska status brukade karakteriseras.

Nästa steg i argumentet introducerar holismen:

(ii) Men alla substantiella teorier är holistiska.

Denna tes är just det motförslag som Quine lanserar i essäns näst sista sektion. Eftersom den holistiska tesen är den bärande premissen i argumentet så är det den som jag ska jag uppehålla mig längst vid (i ett separat avsnitt). Låt mig bara först formulera de två återstående stegen i argumentet som låter sig beskrivas relativt enkelt.

Från (ii) sägs (iii) följa:

(iii) Alla kunskapsanspråk är empiriskt reviderbara.

Detta steg går alltså emot det andra ledet i definitionen av a priori kunskap. Quine säger ju som bekant i essän att "inget påstående är immunt mot revision".⁹ Men notera att (iii) just handlar om *empirisk* reviderbarhet och inte bara om reviderbarhet i sig, något som inte bör störa filosofins epistemiska status (och inte heller logikens eller matematikens). Att misstag är möjliga inom en viss kunskapsdomän ruckar inte på den avgörande skillnaden om erfarenhet är relevant eller inte som evidens för denna domän. Så fallibilism i sig leder inte naturalismen vidare i argumentet, bara empirisk fallibilitet gör det. Quine tycks också klar över detta eftersom det berömda exempel som följer på nämnda citat just är den empiriska revisionen av lagen om det uteslutna tredje i ljuset av föreslagna förenklingar inom kvantmekaniken.¹⁰ Är (iii) sann så följer det från definitionen av a priori kunskap ovan att det inte finns någon kunskap som är a priori och då följer i sin tur slutsatsen:

(iv) Det finns ingen första filosofi.

Denna slutsats är helt i linje med vad Quine säger i essäns sista avsnitt "Empirism utan dogmerna" där han bland annat hävdar att "Ontologiska problem [...] står på samma nivå som naturvetenskapliga problem".¹¹

Uppenbarligen står och faller argumentet på hur (ii) ska förstås, vad som följer från denna premiss och vilka argument som kan anföras för den. Därför ska jag nu granska denna premiss närmare.

⁸ Boghossian 1996, s. 333. ⁹ Quine 1951, s. 43.

¹⁰ Ibid. ¹¹ Ibid., s. 45.

3. DEN HOLISTISKA PREMISSEN

Låt mig först påpeka att den holism som det här är frågan om är kunskapsteoretisk holism. Jag tänker inte uppehålla mig vid semantisk holism och inte heller frågan om den senare formen följer från den förra.

Quine brukar ofta uttrycka kunskapsteoretisk holism med hjälp av den så kallade Duhem-tesen (eller t.o.m. Quine-Duhem-tesen). Här följer ett citat (från essän "On Empirically Equivalent Systems of the World"):

D-tesen säger att vetenskapliga påståenden inte är individuellt sårbara gentemot kontrasterande observationer eftersom det bara är tillsammans som en teori som de implicerar observerbara konsekvenser.¹²

Denna tes kan ses som att den formulerar ett *nödvändigt* villkor för att ett påstående ska ha empiriskt innehåll. En betydligt starkare tes erhålls om vi menar att ingå i en sådan teori också ger ett *tillräckligt* villkor för att ett påstående ska vara empiriskt sårbart. Som sådan säger denna tes inte heller något om den empiriska sårbarhetens räckvidd. Bara utifrån denna formulering är det fullt möjligt att utesluta logik, matematik eller kunskapsteori. Så som förtydligande räcker inte D-tesen tillräckligt långt.

Låt mig för att komma vidare föreslå följande distinktion mellan svag och stark holism som två olika sätt att precisera Quines nämnda paroll att "inget påstående är immunt mot revision": *svag* holism förstår den som tesen att ingen *sats* är immun mot revision medan *stark* holism i stället förstår denna paroll som tesen att inget *påstående* är immunt mot revision. (Definitionen av stark holism ser jag som ekvivalent med tesen att ingen sats med sin mening bevarad intakt är immun mot revision så jag menar inget starkare med min användning av termen "påstående" här.) Vi kan då direkt notera att svag holism medger artskillnader i hur satser revideras, eftersom denna position är förenlig med att visa revisioner inte är empiriskt grundade utan i stället utgör meningsrevisioner. Efter en revision av det senare slaget skulle satsen ifråga uttrycka ett annat påstående, så några påståenden skulle därmed förbli oreviderade. Svag holism är alltså förenlig med existensen av oreviderbara påståenden som just skulle vara de vars revision innebär en meningsförändring.

Så är inte fallet med stark holism. Om den tesen gäller för alla påståenden så är varje påstående reviderbart i ljuset av motsträvig erfarenhet och då är inget påstående a priori. Förutsatt att denna tes gäller oinskränkt så är stark holism med andra ord ekvivalent med gradualismtesen som jag presenterade i inledningen.

Från denna korta utläggning kring distinktionen är det lätt att inse att det är stark holism med generell räckvidd, eller med andra ord gra-

¹² Quine 1975, s. 313.

dualismtesen, som naturalisten behöver från (ii) för att (iii) ska följa.

Givet denna distinktion och vad som följer från respektive led, så inställer sig frågan vilken version av holismen som Quine förespråkar i "Two Dogmas". Där tycks han faktiskt förordade en stark och oinskränkt version. Hans immunitetsparoll verkar just innebära att varje påstående är sårbart när vår teori möter erfarenhetens tribunal för använda en av hans liknelser.¹³ Den möjliga revisionen av lagen om det uteslutna tredje behandlas inte som om den skulle tillhöra en annan sort än de vetenskapliga revolutioner den jämförs med; tvärtom är hans poäng just att de inte skiljer sig åt på något principiellt plan. Relaterat till D-tesen tycks Quine alltså mena att det att ingå i en teori som har observerbara konsekvenser utgör både ett nödvändigt och tillräckligt villkor för att ett påstående ska vara empiriskt reviderbart och att dessa villkor gäller utan undantag.

Men sedan dess har Quine modifierat sin holism på flera punkter. Till exempel menar han senare att logik i en snäv mening¹⁴ inte är empiriskt reviderbar. Skälet till detta är enligt honom att tillsammans med de vanliga exemplen på analytiska satser som "alla ungar är ogifta" så kännetecknas logiska satser av att sanningen hos dessa satser hänger på betydelsen av något eller några ingående ord och att vi lär oss dessa sanningar just genom att vi lär oss användningen av dessa ord.¹⁵ Quine medger alltså att det i dessa fall finns ett intimt samband mellan dessa satsers sanning och de ingående nyckeltermernas mening. Av speciellt intresse är hur han tjugo år senare ser på revideringen av lagen om det uteslutna tredje. I boken *Philosophy of Logic* från 1970 behandlas förslaget att revidera härledningsreglerna för negation, som i fallet med intuitionisternas förkastande av lagen om det uteslutna tredje, som en revision av negationens *mening* och Quine anmärker att "det är i detta den avvikande logikerns belägenhet består: när han försöker förkasta doktrinen byter han bara ämne".¹⁶ Så denna kommentar är helt i linje med den svaga holismens tillåtelse av olika typer av revisioner.

Quines modifiering kan tolkas som att han gått från stark holism med generell räckvidd till antingen stark holism med begränsad räckvidd eller till och med till svag holism. I båda fallen följer inte (iii). Den viktigaste frågan är dock förstas vilket stöd som *kan* anföras för holism. Låt oss kort se vilken version som två gängse argument för holism leder till.

Här är "Two Dogmas" inte till mycket hjälp. Det holistiska motför-

¹³ Quine 1951, s. 41.

¹⁴ "[D]vs. sanningsfunktionernas, kvantifikatorernas och identitetens logik" (Quine 1991, s. 270).

¹⁵ Ibid. ¹⁶ Quine 1970, s. 81.

slaget lanseras visserligen där men utan egentlig argumentation, åtminstone inte detaljerad eller systematisk sådan vilket flera kommentatorer noterat. I sin essä "Two Dogmas Revisited" menar sig Putnam dock finna ett argument i de två sista sektionerna av essän som han kallar det historiska argumentet.¹⁷ Det går helt enkelt ut på att vad vi lär oss av vetenskapens historia är just att inget påstående är immunt mot revision. Även de mest centrala övertygelser hos en generation av vetenskapsmän förkastas av nästa generation. Oavsett om det argumentet verkligen finns i "Two Dogmas" eller inte så tror jag Quine skulle vara sympatiskt inställd till ett sådant försök att underbygga holism. Han säger själv att "ett experiments slutgiltighet är inte av logisk utan av historisk art".¹⁸ Onekligen tycks historien lära oss något här¹⁹ så frågan är vilken version av holism som därmed stöds.

Med hjälp av en läsning av de tidiga logiska positivisterna, främst Reichenbach och Carnap, hävdar Michael Friedman att en studie av vetenskapens historia, och främst då de vetenskapliga revolutionerna, inte ger stöd åt den epistemiska homogenitet som gradualismtesen ger uttryck för utan tvärtom om åt en syn som ger utrymme för olika sorters revisioner beroende på vilken roll påståendet som revideras spelar i teorin. Ett par citat från hans essä "Transcendental Philosophy and A Priori Knowledge: A Neo-Kantian Perspective" kan illustrera hans tes.²⁰ Friedman påstår där att det finns fundamentala asymmetrier mellan företrädesvis den matematiska och fysikaliska delen i Newtons och Einsteins teorier. Skillnaden kan inte förstås som att den beror på hur väl förankrad ("entrenched") den matematiska delen är i teorin eftersom denna del fortfarande ansågs som kontroversiell både när Newton och Einstein lade fram sina respektive teorier; utan

vi bör snarare säga att den matematiska delen av Newtons teori tillhandahåller delar av det språk eller begreppsschema som resten av teorin sedan formuleras i.²¹

Därför:

utgör förankring och relativt motstånd mot revision inte alls adekvata utmärkande egenskaper. Vad som i stället utmärker dessa utvalda delar av våra teorier är snarare deras konstitutiva roll: rollen att möjliggöra den precisa matematiska formuleringen och empiriska tillämpningen av teorierna i fråga. I detta avseende verkar den relativistiska och dynamiska formen av a prioritet som de lo-

¹⁷ Putnam 1983, s. 90. ¹⁸ Quine 1996, s. 163.

¹⁹ Det är just ett sådant studium som Duhem tycks grunda D-tesen på. För en jämförelse mellan Duhem och Quine, se Needham 2000.

²⁰ Friedman 2000. ²¹ Ibid., s. 374.

giska positivisterna utvecklade bättre beskriva dessa begreppsliga revolutioner än vad Quines holism gör.²²

Reichenbach skiljer i sitt verk *Relativitetsteorin och A Priori Kunskap*²³ mellan ”koordinationsaxiom” och ”förbindningsaxiom” där de förra spelar en konstitutiv roll i teorin genom att bestämma de begrepp som den senare kategorin, som utgörs av empiriska lagar, förutsätter. Den första kategorin av axiom är visserligen reviderbar som del i en teori som kan kullkastas av en vetenskaplig revolution, men den revidering medlemmar i den första kategorin genomgår är av ett annat slag än den de empiriska lagarna genomgår; den innebär en meningsförändring. Så är det också i Carnaps verk *Språkets logiska syntax*²⁴ som Friedman ser som det mest mogna uttrycket för denna till naturalismen kontrasterande syn.²⁵ Friedman betonar att Carnap där explicit ansluter sig till den holistiska tesen att alla satser är reviderbara.²⁶ Poängen är just att det finns olika sorters revision, så vad Carnap uttrycker är just en svag version av holism.

Detta är visserligen bara en skiss men på grund av sin kontroversialitet ligger bevisbördan hos dem som förespråkar stark holism och då visar Friedmans exempel med de logiska positivisternas alternativa syn att ett studium av vetenskapens historia inte ger ett klart utslag till förmån för stark holism.

Naturalisten skulle då eventuellt kunna erkänna det, men hävda att den metodologiska principen att inget påstående är immunt mot revidering inte ska ses som något vi sluter oss till från ett studium av vetenskapens historia utan som en av den oberoende metodologisk rationalitetsprincip. De principer som Quine åberopar i ”Two Dogmas”, som till exempel konservatismprincipen, skulle i någon situation kunna kräva av oss att vi reviderar de logiska eller kunskapsteoretiska delarna av en teori. Hur kan vi i förväg utesluta att vi kan hamna i en sådan situation? Även om Quines illustration med lagen om det uteslutna tredje utgör en händelse som ännu inte förverkligats så utgör den likväl en möjlighet som vi inte kan utesluta skulle en naturalist kunna hävda. Blotta möjligheten av en sådan revision räcker för Quines och naturalistens syfte att suddas ut den skarpa epistemiska gränsen mellan logik och fysik.

Men förespråkare av svag holism blir inte svaret skyldiga. Just som

²² Ibid., s. 377.

²³ Reichenbach 1920. Förutom redan nämnda verk av Friedman förlitar jag mig i detta stycke också på hans framställning i (Friedman 1999), i Reichenbachs fall främst på kap. 3, s. 59–70.

²⁴ Carnap 1934. ²⁵ Friedman 2000, s. 371.

²⁶ Se ibid., s. 372 fotnot 8 för referenser.

Quine själv invänder mot det intuitionistiska förkastandet av lagen om det uteslutna tredje att det helt enkelt innebär en förändring av meningen hos negation, så skulle man kunna hävda att i ett svagt holistiskt system bör vi undvika det slag av revision som meningsrevision innebär just av detta skäl. Då är det bättre att introducera en ny term i stället för att ändra meningen på en redan befintlig term. Alltså är det bara om vi i förväg kan utesluta alla typer av revision utom en, empirisk revision, som stark holism följer från denna rationalitetsprincip; men vad vi sökte efter var ju just ett skäl för en sådan uteslutning, så detta argument förutsätter vad som ska visas.

4. SLUTSATS

På basis av denna korta diskussion av två naturalistiskt gångbara argument för holism kan vi dra slutsatsen att det just är svag holism som får stöd i båda fallen,²⁷ dvs. (ii) är sann förstådd på detta svaga sätt, men då följer inte (iii) och inte heller (iv). Det holistiska argumentet är följaktligen bara giltigt om (ii) förstås som en starkt holistisk tes, men då talar slutsatsen av det resonemang som här har förts för att (ii) är falsk. Så i ingetdera fallet visar det holistiska argumentet att det inte finns någon första filosofi. I stället öppnar den svaga holism som får stöd av det historiska och metodologiska argumentet för möjligheten av en första filosofi till exempel bestående av meningsbestämningar av centrala filosofiska termer som "kunskap" och "berättigande" (eng. "justification"). Naturalister får alltså antingen söka efter ett annat sätt att underbygga stark holism på eller söka sig efter ett helt annat argument.²⁸

²⁷ Strängt taget är det väl mer adekvat att säga att eftersom det metodologiska argumentet är partiskt till förmån för stark holism, så föregår och påverkar valet mellan svag och stark holism utformningen av denna metodologiska rekommendation.

²⁸ Denna text hölls som föredrag under Filosofidagarna i Stockholm 2001. Den utgör i sin tur ett extrakt av kap. 2 i min avhandling (Janvid 2001).

LITTERATUR

- Boghossian, Paul. 1996. "Analyticity", i Crispin Wright och Bob Hale (red.) *A Companion to the Philosophy of Language*, 331–68. Oxford: Blackwell.
- Boghossian, Paul och Christopher Peacocke (red.). 2000. *New Essays on the A Priori*. Oxford: Oxford University Press.
- Carnap, Rudolf. 1934. *Logische Syntax der Sprache*. Wien: Springer.

- Friedman, Michael. 1999. *Reconsidering Logical Positivism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Friedman, Michael. 2000. "Transcendental Philosophy and A Priori Knowledge: A Neo-Kantian Perspective", i Boghossian och Peacocke, 367–83.
- Gibson, Roger F. Jr. 1988. *Enlightened Empiricism*. Tampa: University of South Florida Press.
- Horwich, Paul. 2000. "Stipulation, Meaning and Apriority", i Boghossian och Peacocke, 150–69.
- Janvid, Mikael. 2001. *Naturalism and the Status of Epistemology*. Stockholm: Filosofiska institutionens preprint serie no. 7.
- Kitcher, Philip. 1992. "The Naturalists Return", *Philosophical Review* 101, 53–114.
- Marc-Wogau, Konrad (red.). 1964. *Filosofin genom tiderna. 1900-talet*. Stockholm: Bonniers.
- Needham, Paul. 2000. "Duhem and Quine", *Dialectica* 54, 109–32.
- Putnam, Hilary. 1983. "'Two Dogmas' Revisited", i *Realism and Reason. Philosophical Papers* Vol. III. Cambridge: Cambridge University Press, 87–97.
- Quine, V.W. 1951. "Two Dogmas of Empiricism", i *From a Logical Point of View*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press 1953, 20–46.
- Quine, V.W. 1960. *Word and Object*. Cambridge, Massachusetts and London: The MIT Press.
- Quine, V.W. 1970. *Philosophy of Logic*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Quine, V.W. 1975. "On Empirically Equivalent Systems of the World", *Erkenntnis* 9, 313–28.
- Quine, V. W. 1991. "Two Dogmas in Retrospect", *Canadian Journal of Philosophy* 21, 265–74.
- Quine, V. W. 1996. "Progress on Two Fronts", *Journal of Philosophy* LXXXIII, 159–63.
- Reichenbach, Hans. 1920. *Relativitätstheorie und Erkenntnis Apriori*. Berlin: Springer.